

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ได้พัฒนาบุคลากรพยาบาลสู่ระดับอุดมศึกษาด้วยระบบการศึกษาทางไกลตั้งแต่ปีการศึกษา 2527 ในหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต (ต่อเนื่อง 2 ปี) เพื่อตอบสนองความต้องการของสังคมในยุคที่มีการขาดแคลนพยาบาลวิชาชีพโดยใช้การศึกษาทางไกล โดยในปีแรกได้รับพยาบาลวิชาชีพ ซึ่งยังไม่สำเร็จการศึกษาในระดับปริญญาตรี เพื่อเปิดโอกาสให้พยาบาลวิชาชีพเหล่านี้สามารถพัฒนาคุณวุฒิควบคู่ไปกับการทำงาน โดยไม่ต้องลาศึกษาต่อ และในปีต่อมา (พ.ศ. 2528) ได้ขยายการรับพยาบาลเทคนิคซึ่งสำเร็จการศึกษาระดับประกาศนียบัตรการพยาบาลและการผดุงครรภ์ชั้น 2 ให้สามารถพัฒนาสู่การเป็นพยาบาลวิชาชีพได้อีกด้วย

ในระยะแรกผู้เข้าศึกษาส่วนใหญ่เป็นบุคลากรสังกัดกระทรวงสาธารณสุข โดยปฏิบัติงานอยู่ในโรงพยาบาลระดับต่าง ๆ ทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ต่อมาได้มีพยาบาลที่ทำงานอยู่ทั้งภาคเอกชน และภาครัฐ อื่น ๆ อาทิ สังกัดกรุงเทพมหานคร กระทรวงกลาโหม กระทรวงมหาดไทย รวมทั้งพยาบาลไทยที่ประกอบวิชาชีพการพยาบาลที่นครซิดนีย์ รัฐอิลลินอยส์ และเมืองลอสแอนเจลิส รัฐแคลิฟอร์เนีย รวม 10 คน หลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต (ต่อเนื่อง) ได้ پذیرับนักศึกษาตั้งแต่ปีการศึกษา 2553 เพื่อให้เป็นไปตามข้อกำหนดตามเกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรระดับปริญญาตรี พ.ศ.2548 ของสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ที่ให้สถาบันการศึกษาหยุดการเรียนการสอนในหลักสูตรต่อเนื่อง มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราชได้ผลิตบัณฑิตพยาบาลวิชาชีพเพื่อรับใช้สังคมจำนวน 11,790 คน (กองแผนงาน มสธ., 2554) พยาบาลวิชาชีพเหล่านี้ล้วนมีคุณภาพตามมาตรฐานของวิชาชีพ ผ่านการสอบขึ้นทะเบียนเพื่อรับใบประกอบวิชาชีพ มีศักดิ์และสิทธิเช่นเดียวกับพยาบาลที่สำเร็จการศึกษาจากสถาบันอื่นๆ จากงานวิจัยติดตามผลบัณฑิตพยาบาลอย่างต่อเนื่องแสดงให้เห็นว่า บัณฑิตพยาบาลมีความก้าวหน้าด้านวุฒิการศึกษาและหน้าที่การงาน สามารถปฏิบัติงานเป็นที่ยอมรับของสังคม หน่วยงานมีพยาบาลเพิ่มขึ้นในการบริการทางสุขภาพแก่ประชาชนภายใต้กรอบของจรรยาบรรณวิชาชีพ (พูลสุข หิงคานนท์ และ สมใจ พุทธาพิทักษ์ผล, 2548)

ปัจจุบันโลกในศตวรรษที่ 21 มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคมเป็นอย่างมาก ทำให้ความต้องการพยาบาลวิชาชีพที่มีความรู้ความสามารถในการให้บริการสุขภาพทั้งด้านการรักษาพยาบาล การส่งเสริมสุขภาพ การป้องกันความเจ็บป่วย และการฟื้นฟูสภาพ ภายใต้บริบทของสังคม วัฒนธรรมที่แตกต่าง รองรับการขยายตัวด้านบริการสุขภาพสูงขึ้นเป็นลำดับ ขณะเดียวกันการก้าวเข้าสู่การเป็นประชาคมอาเซียน ก่อให้เกิดการขยายบริการสุขภาพเพื่อรองรับการเปิดเสรีด้านการค้าบริการในฐานะศูนย์กลางการบริการการแพทย์ (Medical hub) ในภูมิภาคเอเชีย ส่งผลให้มีความต้องการพยาบาลเพิ่มมากขึ้น ในขณะที่เกิดข้อจำกัดในการจ้างงาน และไม่สามารถรักษากำลังคนพยาบาลไว้ในระบบบริการสุขภาพ แม้รัฐบาลจะมีนโยบายเพิ่มการผลิตพยาบาล แต่จากการ

สูญเสียพยาบาลจากระบบในอัตราที่สูงขึ้น ทำให้ปัญหาการขาดแคลนพยาบาลในประเทศไทยทวีความรุนแรงขึ้นตามลำดับ

จากผลกระทบดังกล่าวแม้สถาบันการศึกษาทั่วประเทศมีการผลิตพยาบาลวิชาชีพเพิ่มขึ้น แต่ยังไม่สามารถเพิ่มจำนวนพยาบาลวิชาชีพเพื่อให้บริการสุขภาพแก่ประชาชนได้อย่างเพียงพอ ประกอบกับเจ้าพนักงานสาธารณสุขเป็นบุคลากรที่ได้รับการเตรียมในเบื้องต้นเพื่อการดูแลสุขภาพประชาชนทั่วประเทศอยู่แล้ว การพัฒนาเจ้าพนักงานสาธารณสุขให้เป็นพยาบาลวิชาชีพด้วยระบบการศึกษาทางไกล นอกจากจะช่วยบรรเทาการขาดแคลนพยาบาลวิชาชีพในพื้นที่ห่างไกลแล้ว ยังช่วยให้ประชาชนไทยทั่วประเทศได้รับบริการสุขภาพที่มีคุณภาพ มาตรฐานยิ่งขึ้น ประกอบกับเจ้าพนักงานสาธารณสุขจำนวนมาก มีความต้องการพัฒนาตนเองเป็นผู้ประกอบวิชาชีพการพยาบาล โดยมีตัวแทนเข้าพบนายกสภาการพยาบาล เพื่อติดตามความคืบหน้าของหลักสูตร เมื่อวันที่ 28 ธันวาคม 2561 (สภาการพยาบาล, 2562) สภาการพยาบาลในการประชุมคณะกรรมการสภาการพยาบาล (วาระ พ.ศ. 2557-2561) ครั้งที่ 2/2560 วันที่ 17 กุมภาพันธ์ 2560 ได้มอบหมายให้สาขาวิชาพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราชพัฒนาหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต สำหรับเจ้าพนักงานสาธารณสุขที่ปฏิบัติงานดูแลสุขภาพในชุมชน และมีความประสงค์จะปรับตำแหน่งเป็นพยาบาลวิชาชีพ โดยจัดเป็นหลักสูตรต่อเนื่อง ตามเกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรระดับปริญญาตรี พ.ศ. 2558

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราชมีพันธกิจที่สำคัญ คือการผลิตบัณฑิต โดยยึดหลักการศึกษาลดชีวิต เพิ่มพูนวิทยฐานะสำหรับผู้ประกอบวิชาชีพ เพื่อพัฒนาคุณภาพของประชาชนทั่วไป ด้วยการจัดระบบการเรียนการสอนทางไกล ดังนั้นการพัฒนาหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิตจึงเป็นเป้าหมายสำคัญของสาขาวิชาพยาบาลศาสตร์ที่จะตอบสนองพันธกิจของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราชในการพัฒนาบุคลากรทางการพยาบาลที่ให้บริการด้านสุขภาพแก่ประชาชนทั่วประเทศ ให้สามารถเพิ่มพูนความรู้ ทักษะเชิงวิชาชีพ เพื่อพัฒนาสุขภาพของประชาชนด้วยระบบการศึกษาทางไกล ซึ่งไม่แยกวิถีการเรียนรู้ออกจากการทำงานและชีวิตประจำวัน (มาตรฐานคุณวุฒิอุดมศึกษา, 2561) ทั้งนี้ในการพัฒนาเจ้าพนักงานสาธารณสุขให้เป็นพยาบาลวิชาชีพ ต้องจัดการเรียนการสอนในระบบการศึกษาทางไกล เพื่อให้บัณฑิตมีคุณสมบัติบัณฑิตที่พึงประสงค์ครบถ้วนตามมาตรฐานคุณวุฒิระดับปริญญาตรี สาขาพยาบาลศาสตร์ พ.ศ.2560 โดยเฉพาะการมีทักษะการปฏิบัติทางวิชาชีพทั้งในด้านการพยาบาลพื้นฐานและการฝึกปฏิบัติการพยาบาล การพยาบาลผู้ใหญ่ ผู้สูงอายุ การพยาบาลมารดาทารกและการผดุงครรภ์ การพยาบาลเด็กและวัยรุ่น การพยาบาลอนามัยชุมชน การพยาบาลจิตเวชและสุขภาพจิต

คณะผู้วิจัยเล็งเห็นความสำคัญในการเตรียมความพร้อมในการฝึกปฏิบัติการพยาบาลในระบบการศึกษาทางไกล เพื่อให้บัณฑิตหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราชเกิดผลลัพธ์การเรียนรู้ในด้านทักษะการปฏิบัติทางวิชาชีพการพยาบาลในบริบทของการศึกษาทางไกล โดยใช้แนวคิดของการศึกษาเชิงผลลัพธ์ (Outcome based education) ภายใต้เกณฑ์ของเครือข่ายการประกันคุณภาพมหาวิทยาลัยอาเซียน (Asian University Network Quality Assurance: AUN-QA) มาใช้ในการพัฒนาหลักสูตร และกิจกรรมการ

เรียนการสอนในชุดวิชาที่มีการฝึกปฏิบัติการพยาบาล ตามมาตรฐานผลการเรียนรู้ในวิชาชีพการพยาบาล มาใช้ในการออกแบบกระบวนการเรียนรู้ในระบบการศึกษาทางไกลที่ออกแบบเป็นอย่างดีในภาคปฏิบัติการพยาบาล เพื่อพัฒนาบัณฑิตให้มีสมรรถนะเชิงวิชาชีพ ตามเกณฑ์ที่สภาการพยาบาลกำหนด สามารถใช้เทคโนโลยีและสารสนเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีจริยธรรม และความรับผิดชอบต่อตนเอง สังคม และประเทศชาติ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องพัฒนารูปแบบการฝึกปฏิบัติการพยาบาลในระบบการศึกษาทางไกลให้เหมาะสมกับบริบทการศึกษาทางไกล และหาแนวทางปรับปรุงการฝึกปฏิบัติการพยาบาลให้มีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น เพื่อให้เกิดประสิทธิผลต่อกระบวนการจัดการฝึกปฏิบัติการพยาบาล ซึ่งจะช่วยสร้างบัณฑิตพยาบาลศาสตร์ที่มีคุณภาพ สามารถปฏิบัติการพยาบาลและการผดุงครรภ์ทางการพยาบาลในการปฏิบัติการดูแลสุขภาพอย่างมีคุณภาพแก่ประชาชนได้ทั่วถึงและเท่าเทียมกัน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. พัฒนาผลลัพธ์การเรียนรู้ด้านการปฏิบัติการพยาบาลที่พึงประสงค์ระดับหลักสูตร ของหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต สำหรับเจ้าพนักงานสาธารณสุขชุมชน ที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ได้แก่ 1) อาจารย์พยาบาลที่มีประสบการณ์สูงในการจัดการเรียนการสอนการพยาบาล 2) อาจารย์ที่มีประสบการณ์ในการจัดการพยาบาลในระบบการศึกษาทางไกล 3) กลุ่มเจ้าพนักงานสาธารณสุขชุมชนที่ต้องการปรับสถานภาพเป็นพยาบาลวิชาชีพ และ 4) พยาบาลวิชาชีพซึ่งพัฒนาตนเองจากเจ้าพนักงานสาธารณสุขชุมชน

2. พัฒนาผลลัพธ์การเรียนรู้ด้านการปฏิบัติการพยาบาลระดับชุดวิชาที่สอดคล้องกับผลลัพธ์การเรียนรู้ระดับหลักสูตร

3. จัดทำรูปแบบการฝึกปฏิบัติการพยาบาลในระบบการศึกษาทางไกล เพื่อให้เกิดผลลัพธ์การเรียนรู้ที่พึงประสงค์ของหลักสูตรในชุดวิชาที่มีการฝึกปฏิบัติการพยาบาล ได้แก่ การพยาบาลพื้นฐาน การพยาบาลผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ การพยาบาลเด็กและวัยรุ่น การพยาบาลมารดาทารกและผดุงครรภ์ การพยาบาลจิตเวชและสุขภาพจิต การพยาบาลอนามัยชุมชน

คำถามการวิจัย

รูปแบบการฝึกปฏิบัติการพยาบาลในระบบการศึกษาทางไกลของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช เพื่อให้เกิดผลลัพธ์การเรียนรู้ด้านการปฏิบัติการพยาบาลที่พึงประสงค์เป็นอย่างไร

กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ประยุกต์ใช้หลักการ outcome based education ตาม Guide to AUN-QA Assessment at Programme Level พัฒนาโดย ASEAN University Network version 3.0 (2015) ซึ่งนำความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียสำคัญในการผลิตบัณฑิต (key stakeholders) มาพัฒนาผลลัพธ์การเรียนรู้ที่พึงประสงค์ (expected learning outcomes) ของหลักสูตร (program learning outcomes) และถ่ายทอดผลลัพธ์การเรียนรู้สู่ระดับชุดวิชาต่าง ๆ (course learning outcomes) เพื่อออกแบบการเรียนการสอน และการประเมินผลผู้เรียนเพื่อให้บรรลุผลลัพธ์การเรียนรู้ทั้งในระดับชุดวิชาและในระดับหลักสูตรในที่สุด ร่วมกับการจัดการศึกษาภาคปฏิบัติการพยาบาลที่เป็นข้อกำหนดสำคัญสำหรับมาตรฐานคุณวุฒิการศึกษาพยาบาลระดับปริญญาตรี ได้แก่ การจัดการศึกษาภาคปฏิบัติในชุดวิชา การพยาบาลพื้นฐาน การพยาบาลผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ การพยาบาลเด็กและวัยรุ่น การพยาบาลมารดาทารกและผดุงครรภ์ การพยาบาลจิตเวชและสุขภาพจิต การพยาบาลอนามัยชุมชน ดังนี้

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดการวิจัย

นิยามศัพท์/นิยามศัพท์เชิงปฏิบัติการ

1. ผลลัพธ์การเรียนรู้ด้านการปฏิบัติการพยาบาลพึงประสงค์ (expected learning outcomes of nursing practicum) หมายถึง คุณลักษณะของผู้สำเร็จการศึกษาในหลักสูตร ซึ่งสอดคล้องกับความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของการจัดการศึกษาในหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต สำหรับเจ้าพนักงานสาธารณสุขชุมชน แบ่งเป็น ผลลัพธ์การเรียนรู้ในระดับหลักสูตร และ ระดับชุดวิชา
2. ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (stakeholders) หมายถึง ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับการจัดการศึกษาในหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต สำหรับเจ้าพนักงานสาธารณสุขชุมชน ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ประกอบด้วย กลุ่มมาตรฐานขององค์การวิชาชีพ คือ มาตรฐานคุณวุฒิการศึกษาพยาบาลระดับปริญญาตรี (มคอ 1) ผู้เชี่ยวชาญด้านการเรียนการสอนปฏิบัติการพยาบาล ในสถาบันการศึกษาการพยาบาล ผู้เชี่ยวชาญด้านการศึกษาพยาบาลทางไกล และเจ้าพนักงานสาธารณสุขชุมชน ที่มีความประสงค์จะปรับวิทยะฐานะเป็นพยาบาลวิชาชีพ
3. อาจารย์ฝึกเสริมทักษะปฏิบัติการพยาบาล (nurse instructors) หมายถึง อาจารย์พยาบาลซึ่งทำหน้าที่ในการสอน ประเมินผลการปฏิบัติการพยาบาลของนักศึกษาตามที่คณะกรรมการบริหารชุดวิชาแต่ละชุดกำหนด มีคุณวุฒิไม่ต่ำกว่าปริญญาโททางการพยาบาลหรือเทียบเท่า มีประสบการณ์การสอนในคลินิกตรงกับชุดวิชาที่สอนไม่ต่ำกว่า 2 ปี ผ่านการพิจารณาคุณสมบัติจากคณะกรรมการบริหารชุดวิชา คณะกรรมการประจำสาขาวิชาพยาบาลศาสตร์ ก่อนเสนอมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราชแต่งตั้งเป็นอาจารย์ฝึกเสริมทักษะปฏิบัติการพยาบาล
4. พยาบาลพี่เลี้ยง (preceptors) หมายถึง พยาบาลวิชาชีพที่ทำหน้าที่ควบคุม ดูแลนักศึกษาในการปฏิบัติการพยาบาลผู้ป่วยเฉพาะรายหรือฝึกเฉพาะทักษะ ตามที่คณะกรรมการบริหารชุดวิชาแต่ละชุดกำหนด มีคุณวุฒิไม่ต่ำกว่าปริญญาตรีทางการพยาบาลหรือเทียบเท่า ปฏิบัติหน้าที่ในสถานบริการที่เป็นแหล่งฝึกของสาขาวิชาพยาบาลศาสตร์ไม่ต่ำกว่า 2 ปี ผ่านการพิจารณาคุณสมบัติจากคณะกรรมการบริหารชุดวิชา คณะกรรมการประจำสาขาวิชาพยาบาลศาสตร์ ก่อนเสนอมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราชแต่งตั้งเป็นอาจารย์ฝึกเสริมทักษะปฏิบัติการพยาบาล
5. การฝึกปฏิบัติการพยาบาลในระบบการศึกษาทางไกล (Nursing practicum in distance education) หมายถึง การจัดการเรียนการสอนภาคปฏิบัติการพยาบาลด้วยระบบการศึกษาทางไกลของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ในชุดวิชาการพยาบาลพื้นฐานและการฝึกปฏิบัติการพยาบาล การพยาบาลผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ การพยาบาลเด็กและวัยรุ่น การพยาบาลมารดาทารกและผดุงครรภ์ การพยาบาลจิตเวชและสุขภาพจิตการพยาบาลอนามัยชุมชน ซึ่งแต่ละชุดวิชาสามารถเลือกจัดการเรียนการสอนใน 4 ประเภท คือ การฝึกเสริมทักษะปฏิบัติการพยาบาลแบบเข้ม การฝึกเสริมทักษะปฏิบัติการพยาบาลเฉพาะชุดวิชา การฝึกเสริมทักษะปฏิบัติการพยาบาลเฉพาะกรณี และการอบรมเข้มสำหรับชุดวิชาประสบการณ์วิชาชีพการพยาบาล ซึ่งจัดขึ้นเพื่อให้นักศึกษาบรรลุผลลัพธ์การเรียนรู้ที่พึงประสงค์ ดังนี้

5.1 การฝึกเสริมทักษะปฏิบัติการพยาบาลแบบเข้ม เป็นการฝึกปฏิบัติการพยาบาลในสถานบริการสุขภาพที่กำหนดไว้ในแต่ละชุดวิชาตามวัน เวลา และสถานที่ที่มหาวิทยาลัยกำหนด ภายใต้การดูแลและประเมินผลของอาจารย์ฝึกเสริมทักษะปฏิบัติการพยาบาล ณ ศูนย์บริการการศึกษาเฉพาะกิจ สาขาวิชาพยาบาลศาสตร์

5.2 การฝึกเสริมทักษะปฏิบัติการพยาบาลเฉพาะชุดวิชา เป็นการฝึกปฏิบัติการพยาบาล (nursing procedures) เพื่อให้เกิดทักษะเฉพาะที่แต่ละชุดวิชากำหนด โดยนักศึกษาเป็นผู้วางแผนการพยาบาลประจำวัน นำความรู้ที่ได้จากการศึกษาเอกสารการสอนชุดวิชามาประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติการพยาบาล และปฏิบัติกิจกรรมการพยาบาลตามที่กำหนดไว้ในแบบบันทึกประสบการณ์การฝึกปฏิบัติการพยาบาล (nursing experience workbook) ซึ่งประกอบด้วยการฝึกทักษะปฏิบัติการพยาบาลเฉพาะเรื่องตามกระบวนการหรือขั้นตอนต่างๆ ตามที่คณะกรรมการบริหารชุดวิชา (คบ.ช.) กำหนด ภายใต้การดูแลของพยาบาลพี่เลี้ยง

5.3 การฝึกเสริมทักษะปฏิบัติการพยาบาลเฉพาะกรณี เป็นการฝึกปฏิบัติการพยาบาลผู้ป่วยเป็นรายกรณี (total care) ตามจำนวนและลักษณะของ case ที่คณะกรรมการบริหารชุดวิชากำหนดไว้ในแต่ละชุดวิชา ภายใต้การดูแลของพยาบาลพี่เลี้ยง

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. ได้รูปแบบการฝึกปฏิบัติเพื่อนำไปเป็นข้อมูลในการพัฒนาหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต หลักสูตรใหม่
2. นำผลการวิจัยไปจัดการเรียนการสอนหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิตในระบบการเรียนการสอนทางไกลที่มีการพัฒนาการเข้าถึงผู้เรียนอย่างเหมาะสมและมีคุณภาพ
3. เป็นต้นแบบในการจัดการศึกษาภาคปฏิบัติสำหรับหลักสูตรอื่นๆ ในระบบการศึกษาทางไกลต่อไป
4. ผลงานวิจัยได้รับการเผยแพร่ทั้งรูปแบบการนำเสนอและ/ หรือการตีพิมพ์ในระดับชาติหรือนานาชาติ